

Ніна МАЗУР НАД БЕЗОДНЕЮ

Прем'єрна публіка – завжди в певному розумінні вишукана... Приходять переважно “свої”, театральні – ті, хто живе театром і для театру. Для таких “Анна Кареніна” – аж ніяк не “пройдений” на шкільній лаві й надійно забутий сюжет, з якого лишився в пам'яті сумний факт, що героїня з якихось там міркувань кинулася під потяг. Та, мабуть, дійсно виросло ціле покоління справжніх невігласів, – інакше не пояснити почуту (на прем'єрі!) розмову двох пристойних на вигляд глядачів після закінчення першого акту: “Все. Гарна вистава. Ходім мерщій у роздягальню, бо народу багато”. – “Та ні, це не може бути все; вона ж ще повинна під поїзд кинутись”...

Немає сумніву, що Едуард Митницький, беручись за титанічну працю втілення геніального толстовського роману на кону Київського театру драми і комедії, розумів сьогоднішню культурну ситуацію; проте, створюючи власну сценічну версію роману, і як драматург, і як режисер він щасливо (і, певно, свідомо) уникнув спокуси “культуртрегерського” підходу до завдання, – найбільшої, на мій погляд, небезпеки при інтерпретації на театральній сцені високих зразків світової літератури.

Моральні дилеми, які так болуче хвилювали Толстого, – пристрасть і обов'язок, розрахунок і сумління, гріх і спокута, – постали у баченні видатного режисера аж ніяк не спрощеними. І на перший план він виніс проблему розуміння, точніше, нерозуміння: фатального, трагічного нерозуміння навіть між найближчими людьми.

“Криве дзеркало” металевих вертикалей – єдиний сценографічний штрих спектаклю (І. Куц, О. Луньов) – працює на задум режисера бездоганно: зображення героїв множаться, викривлюються, переплітаються, накладаються одне на одне, – яке з них справжнє? де шукати істину?... Скільки вже їх було від часу створення великого роману – Анн і Вронських, Кареніних і Облонських, Левіних і Кітті...? Кожен читач має власне бачення толстовських персонажів. Є вони і в Е. Митницького.

Лев Толстой – великий мораліст – засуджував гріх Анни. “Мне отмщение, и аз воздам”... Що хотів сказати письменник, узявши до свого роману такий епіграф? Що за гріхи покарає Бог, і не людям судити винних? Що кара прийде неодмінно, – начувайтесь, грішники!?

В усякому разі зрозуміло, що покарання за гріх не уникнути. І Анна це знає від початку: від фатальної зустрічі з Вронським на балу. Чому ж ця нерозкаяна грішниця постає зі сторінок роману такою невідпорно привабливою? Чи не тому, що Толстой-мораліст не зміг “впоратися” з Толстим-

генієм? Генієм, який знав: непідвладне суду, – ні людському, ні Божому – Кохання... Пристрасть, якщо хочете. ...

Не відступивши від толстовського бачення, – ніякого ревізування, цілковитий пістет, – зберігши всі основні сюжетні ходи (калейдоскопічність подій, пунктирність ліній не зашкодили п'єсі), Е. Митницький створив спектакль не про пекельну привабливість гріха, а про пекельну безодню *нерозуміння*. В ній гинуть саме ті, хто живе серцем, пристрастю, – адже вони передусім і потребують розуміння, бо нездатні до блюзнірства. Як уникнути небезпеки?

“Маючи власну їжу, не красти чужі калачі”, – проголошує вирок Левін. “Але ж привабливість життя й складається з тіней і світла”, – запечує Облонський. Проте небезпека

Олександр Ганноченко - Каренін, “Анна Кареніна” за Л. Толстим, режисер Едуард Митницький, Київський театр драми і комедії на Лівому березі

Ксенія Ніколаєва - Анна, “Анна Кареніна” за Л. Толстим, режисер Едуард Митницький, Київський театр драми і комедії на Лівому березі (світлина Ірини Сомової)

не загрожує ані суворому, “чистому” Левіну, ані життєлюбному, “нечистому” Стіві, – обидва спокійно існують в атмосфері компромісу.

Тотальний компроміс...

Ось що протистоїть безкомпромісній Анні, ось із чим вона так приречено, відчайдушно бореться, – вважають творці спектаклю. З.а. України Олександр Гетьманський будує внутрішній світ Левіна на протистоянні “розуму” й “почуття”. На наших очах свідоме прагнення Костянтина до “правильного” життя раптово демонструє дивовижний зворотний бік: вперте кохання до Кітті обертається брутальним спалахом ревності, а декларація “чистоти” вчинків – по-жіночому нервовим (заздрісним?) засудженням походеньок Вронського. Філіпкі Левіна – не від сили, а від слабкості, і плисти він буде за течією, періодично проголошуючи, що так робити не слід.

Антипод Левіна у романі – Стіва Облонський. У виставі ніжний, поверховий, безпомічний, миловидий Стіва – Анатолій Яценко – зовсім не є протилежністю Кос-

тянтина. Це той самий людський різновид, – тільки іншого гатунку; там слабкість приховується за мужньою оболонкою, тут – відверто демонструє себе як спосіб існування, як умова захоплюючої гри на ймення життя. Що краще? А це вже кому що подобається. Стива – король компромісу. Сумління його не труть: “Жінка – це такий предмет...”

А що ж жінка, – себто дружина? Йї, Доллі, нічого не залишається, як стати сильною. Доллі (Надія Чабан) худорлява, граційна, енергійна, вона створена для щирих, чистих стосунків. Життя нав’язує їй класичний компроміс: збереження сім’ї при хронічній невірності чоловіка. Заради дітей? Частково. Але Доллі скаже у сповідальну хвилину: “Так, я все знаю про Стиву. Але що поробиш, – я люблю його...” Вчитися прощати... Може, це – шлях до гармонії? Навряд. Ласкава Доллі, яка все розуміє, завжди готова допомогти ближньому, у виставі – відверто й безнадійно нещаслива і, мабуть, тому має якусь приховану, ледь відчутну, глибинну жорсткість. Ціна компромісу ...

Її гарненька сестра, Кітті Щербацька, постає у виконанні Лесі Самаєвої абсолютно чарівною, наївною і ... готовою поступитися почуттям заради зиску. Левін подобається, але майбутнє з Вронським – більше. А коли надії на Вронського вже немає, кандидатура Левіна стає привабливішою, бо безальтернативною. Несподівану безжальну репліку на адресу Доллі актриса подає майстерно, як фехтувальний укол; миттєвий злий блиск красивих очей, і раптом: “Доллінько, я така нещасна!”... Шкода стало себе чи сестру, – хто зна?

Усе має бути “правильно”, а “неправильних” – геть з очей! Бетсі Тверська – Світлана Золотько – гарна, приваблива, весела й розумна. Життя вона сприймає як приємний компроміс між уявним і реальним. Адюльтер – це чудово! Сприяти йому – захоплююче цікаво! Самій віддаватися бажанням – природно! Але “на все є манера й манера”... Жити серцем, забути про пристойність – яке безглуздя! І “довірена особа” Анни кидає їй в обличчя жорстокі слова.

Хто ж розуміє Анну?

Вронський? Микола Боклан грає роль обранця Анни щиро, з повною віддачею. Цей гарний, шляхетний чоловік безумовно кохає Кареніну, з усім драматизмом переживаючи перипетії стосунків. Але знаменна деталь: благаючи Анну на початку їх роману не позбавляти його надії, Вронський каже: “Залиште все, як є!” І ця фраза відлунням озивається в пізнішій (під час перегонів) репліці Бетсі, адресованій Кареніну: “Залиште нам її”... Залишитися в звичній “системі компромісу”... Ні, Вронський нічого подібного не пропонує Анні; всі його вчинки бездоганні: вважаючи, що назавжди втратив кохану, він навіть спроможеться на самогубство, – чому ж впродовж вистави виникає й підсилюється відчуття, що цей красень думає одне, а говорить інше? Що його підсвідомо вабить неможливий для Анни компроміс? І чи не ця майже ілюзорна двоїстість доводить Анну до відчаю?..

“Обидва – Олексії”... Цей вражаючий для Анни збіг – не єдине, що уподібнює її чоловіка й коханця. Варто згадати сцену, коли схвилюваний незрозумілою поведінкою Анни Вронський починає механічно ставити на місце стільці, – точнісінько так, як перед тим Каренін...

Усталений порядок і порушення його... Блискуча метафора: стрункий “клин” стільців на сцені. Анна знову і знов руйнує мертвотну симетрію, яка неодмінно відновлюється. Суспільство існує в межах системи, а кохання – руйнує всі межі...

Парадокс, – але, можливо, найближче до розуміння Анни підійшов Каренін (з.а. України Олександр Ганноченко). Так, саме він, – з його стриманістю, любов’ю до порядку, моралізаторством, – насправді гидує компромісом і здатний відчувати “щастя прощення” (а хіба “простити” не означає “зрозуміти”?) Акторська палітра О. Ганноченка справді блискуча. Від лагідної впевненості – до зростання тривоги, від сліз на очах – до глибокої відрази й ненависти, від раптового високого прозріння (Вронський бачить його “простим, добрим і величним”) – до холодної мстивості... Назавжди залишитись на висоті розуміння – це понад можливості Кареніна, і він теж обирає компроміс.

Одна з найкращих сцен вистави – та, де Каренін, дізнавшись про все, вирішує “затримати Анну при собі”. Рішення прийняте, і під час розмови з Анною Каренін методично розставляє по місцях розкидані нею стільці. Ось залишився тільки один, – той, де сидить Анна, – владний рух, яким Каренін кладе руку на спинку стільця, змушує жінку підхопитися. Стілець зайняв належну позицію, сісти вже ніде, своє місце вона втратила.

Кожний, хто бачив виставу, запам’ятає бліде, ніжне, мінливе обличчя Анни – Ксенії Ніколаєвої; її рухи, ламкі й сильні водночас; її цнотливу пристрасність.

Трагедія нерозуміння... А вона, Анна, вміє розуміти іншу людину? Згадаємо, що каже ця весела, щаслива жінка, коли приїжджає до Москви примирити Доллі з братом Стивою. “А ти могла б простити зраду тому, кого любиш?” – питає Доллі. Й раптова хмарка на безжурному чолі петербурзької гості: “Я не можу судити”.

Чом не може? Бо ще не любить? То, можливо, “мне отмщение, и аз воздам” – зовсім не про гріх? А про бога Кохання, який “воздасть” тим, хто, нехтуючи ним, буде шлюб на компромісі? Прийде пристрасність, і зруйнує все.

Надзвичайною красою сповнена “сцена з цигарками”, коли коханці, навіть не торкаючись один одного, а тільки нервово палячи, промовляють кілька фраз про те, що нарешті сталося між ними. Скільки щастя і скільки тонко окресленої самотності... Але ось Вронський падає на коліна перед Анною – це руйнує легке павутиння, сум здійсненого бажання.

Частіше й частіше переривається щасливий політ Анни, густішає хмара нерозуміння, наближається трагічна розв’язка... Вражає віддача, з якою живе К. Ніколаєва життям своєї героїні: висока напруга почуттів здатна спопелити серце. З полегшенням, без мстивості, лягає Анна – назустріч наростаючому гуркоту коліс, для відпочинку, для смерті. ..

Почуття міри і смаку не зрадило постановника і тут, як не зраджувало упродовж усієї вистави, швидкий, пульсуючий ритм якої заворожує, веде за собою.

Веде туди, де над безоднею людської відчуженості й холодного конформізму вперто прокладає рятівний міст Мистецтво.